

TEMELJNE VRIJEDNOSTI KRŠĆANSKE PORUKE U MODERNOM (POSTMODERNOM) HRVATSKOM DRUŠTVU

MARIJAN JURČEVIĆ, RIJEKA

U ovom posljednjem desetljeću dogodile su se velike svjetske promjene. Mnoge »revolucije« koje su harale i na zemlji i pod zemljom prošle su cijelom Zemljom i kroz samog čovjeka. I sada je, čini se, završilo vrijeme revolucija. Bilo je to *MODERNO VRIJEME* u kojem se sve povjerenje i vjerovanje stavljalo u čovjeka i njegove moći. Vjerovalo se da čovjek svojim moćima može ostvariti sve svoje ciljeve i postići sreću. Radi toga se do jučer postavljalo pitanje odnosa kršćanstva i modernog vremena, danas već moramo gledati naprijed i postaviti pitanje kršćanstva u postmodernom vremenu. Nalazimo se u stanju kad je još nazočno moderno vrijeme (vrijeme racionalizma) i započelo je postmoderno, za koje još ne možemo reći što je. Zato nam je vrlo važno vidjeti »iz čega dolazimo«, da bismo mogli nazrijeti »u što ulazimo«. Potrebno je uočiti dobre plodove kojima je rodilo moderno vrijeme, ali isto tako vidjeti i rane koje su nastale. Zato cilj naše analize nije uočavanje i analiziranje kriza nego naziranje budućnosti, ne nekom slutnjom nego iz onoga što smo dosad živjeli. U našem razmišljanju o budućnosti nužno je iskoristiti povijesno iskustvo i pragmatičnog kapitalizma i socijalističkog komunizma.

Poslije rušenja Berlinskog zida kao da su se prolomila vremena, nestalo je uravnoteženosti na kojoj je počivao i politički i ekonomski, a i religiozno-filozofski stabilitet. Istok je provalio na Zapad, Zapad je pljusnuo prema Istoku. I nitko se nije snašao: niti Zapad, niti Istok, niti politika, niti Crkva. Počele su se miješati i pozitivne i negativne danosti Istoka i Zapada. U ovom miješanju nastaje postmoderno vrijeme.

Završava jedan utopijski svijet, a otvara se drugi i drukčiji. Koju smo trijeznost izvukli iz jedne utopije i s kojom idemo u drugu? (Ovdje utopija ne znači prijevaru nego, jednostavno, čovjekov odnos /pozitivan/ prema budućnosti).

U bilo kojoj utopiji, u bilo kojem dijelu svijeta, u bilo kojoj religiji, u bilo koje vrijeme, postavljat će nam se pitanje, osobno i zajedničko, koji je smisao našeg života, koji je smisao života svih živih bića uopće, kako se upitao mudri

A. Einstein. On odgovara: »Znati odgovor na ovo pitanje znači biti religiozan. Pitaš: Ima li uopće kakvog smisla postaviti to pitanje? Odgovaram: Tko svoj vlastiti život i život svojih bližnjih drži besmislenim, taj ne samo da je nesretan već jedva da je sposoban za život.«¹ Koliko je svijet prihvaćao kršćansku poruku, i kako je naviještati budućem započetom vremenu? – To je naše pitanje. Čovjekov senzibilitet i prijemljivost nisu uvijek isti, pa zato nije uvijek jednako osjetljiv na vrednote koje mu se nude. Da bismo na ovo odgovorili, potrebno nam je vidjeti iz čega i s čim dolazimo (što i kako nas je oblikovalo) da bismo vidjeli što trebamo ponijeti sa sobom u sutrašnje dane.

Što smo naučili u prošlom vremenu, što bismo nužno morali ponijeti u budućće, što ne bismo smjeli izostaviti, a da ne budemo oskvrnuti? Ne bi bilo dobro da nam se dogodi kao Firentincima kojima su Francuzi za vrijeme okupacije napravili mostove, a poslije progona Francuza oni nisu htjeli ići »francuskim mostovima« (jer su okupatorski) nego su išli barkama, pa se i utapali.

Jučer...

Javna ideologija bila je »protiv« kršćanstva, odnosno u najmanju ruku nije ga vrednovala. Prema kršćanstvu se postavljala kao prema religiji, što je značilo kao prema otuđenju. Ili se na kršćanstvo gledalo kao na određenu politiku kojoj se suprotstavljalo i odbacivalo je, a time su se odbacivale i sve kršćanske vrednote, pa i onda kad su bile »naravne vrednote«. Tako je dominantna ideologija »praznila« ljude od iskonskih vrednota. Ne samo da se oslobađalo od religije, nego i od svega što je unutar religioznih sadržaja. Drugim riječima, kršćanstvo je odbacivano i u naravnim vrednotama. Tako se stvarala velika humanistička, religijska i etička »rupa«. Humanizam je pao ipod svoje humane razine, tako da je borba za humanizam na jedan socijalističko-ateistički način postala zapravo borba protiv humanizma. Na naravnom planu stvaralo se osakaćenog čovjeka. Socijalizam komunističkog tipa postavljao se prema Crkvi i svim njezinim vrednotama na tri načina: »Tko nije sa mnom, protiv mene je; tko nije protiv mene, sa mnom je; tko nije izričito protiv mene, sa mnom je.«² Tako se stvarao čovjek ili mentalitet »eskiviranosti«, »veze«, »podobnosti«, totalitarizma.

Očito je da se tamo gdje je vladao zakon »sile« nije mogao ukorijeniti zakon Duha, što znači da se u totalitarizmima ne može graditi etika, dapače sve ostaje na površini, na vanjskom. U takvim situacijama pokazuje se većina kao manjina. Dapače, manjina stvara i nameće svoje modele vladanja i ponašanja, manjina je

---

¹ Albert Einstein, *Moj pogled na svijet*, Izvori, Zagreb, str. 10.

² Cf. P. Michel, *Politique et religion*, Albin Michel, Paris, 1994., str. 57.

praznila »većinu«, a isto tako je većinu modulirala prema svojem kalupu. Puno je toga eksperimentirano. Sve je relativizirano. Čak se taj način vrednovanja proturivao kao nešto progresivno, nešto vrjednije od onoga jučerašnjeg.

Nije nam cilj dati pregled »toatlitarnih vremena«, nego ukazivati na to da svi iz njih izrastamo, dolazimo i da smo njima uvjetovani i onda kad ih nismo prihvaćali. Ti »drugi« postavljali su se prema »vjernicima« na svoj način i time su i nas uvjetovali. Stvarala se međusobna uvjetovanost. Pa, kao što se komunistički socijalizam izvana pokazivao homogenim tako je na drugoj strani homogenizirao sve one koji ga nisu prihvaćali, sve kršćane. Ovako se nekako uobličilo i kršćanstvo unutar komunističkog sustava i vlasti. To je bilo nužno da bi se opstalo i da bi se »neprijatelju« pariralo, počevši od marksističkog rječnika do nekih sadržaja koji su se uvukli u kršćanstvo. U jednoj unutarcrkvenoj konfliktnosti pozvali su se redovnici da oni žive u samoupravljanju i da s njima treba tako razgovarati. To je samo mala sličica uzajamne uvjetovanosti.

Komunistički socijalizam prikazivao se samo kao izvana homogen i time je nehotično homogenizirao i kršćanstvo, Crkvu. Kao što u njemu nije bilo pluralizma, tako je nestalo unutarnjeg pluralizma i u Crkvi. Nastalo je unutarnje izjednačavanje. Izjednačile su se redovničke zajednice. Svi su se postavili u stav obrane, što je onemogućilo razvijanje unutarnjeg posve religioznog pluralizma unutar kršćanstva. Sustav nas je previše apologetizirao. A iz toga je slijedilo razumsko i suhoparno kršćanstvo. Isto tako je Crkva, silom prilika, »getoizirana«, koliko prostorno toliko i mentalitetom. Zato smo od koncilskih dokumenata najbolje mogli primijeniti onaj o liturgiji. Dok su oni drugi o operativnosti Crkve, osobito na socijalnom području, na području kulture i odgoja, ostali »neprijemljeni«.

S druge strane, jer je vlast gledala na Crkvu i religioznost kao na neku vrstu politike, nehotično su sve vjernike politizirali. Ne što bi oni to htjeli, nego jer su, braneći svoju religioznost koju je politika napadala, postali također i »mali političari«. Svaki je svećenik morao voditi malu politiku (baš politiku!) da bi pronalazio načine svojeg religioznog djelovanja. Tako su se svi vjernici, jer su svi bili nepodobni, našli u jednoj neimenovanoj »stranci«. Svi su bili opozicija vladajućem sustavu koji je bio u rukama manjine. Uz prisilnu homogenizaciju i monizam nastalo je također i uzajamno povjerenje među vjernicima. Stvarno se u zraku među vjernicima doživljavalo (neko) bratstvo. Isto tako je, silom prilika, Crkva »klerikalizirana« (ne u smislu političkog klerikalizma). Samo su svećenici vodili svu brigu oko materijalnih i duhovnih sadržaja. Crkva je ostala u »sakristiji«, samo sa svećenicima i časnim sestrama. Drugim vjernicima je svaki crkveni angažman mogao škoditi. Čak je Crkva morala neke svoje vjernike »držati malo podalje«, da bi mogli obnašati neke civilne službe. I tako se, silom prilika, Crkva izvana razdvojila na kler i laike. Teologiju se moglo studirati (nije bila priznata

kao akademski stupanj) ili da se postane svećenik ili »za svoju dušu«, pa je naša teologija ostala dosta »svećenička«. Nemamo laičke teologije niti teologa laika.

Do jučer je naša Crkva bila više Znak nego Sadržaj. Bila je ili znak nijekanog ili znak prihvaćenog. Šutjela je i nije se znalo što u sebi sadrži. Ta šutnja i svjedočenje davali su često dojam još veće jačine i mudrosti nego što ju je stvarno i imala. Gotovo je svako napadanje Crkve bilo i napadanje vjere. To je strašno Crkvu zatvaralo u samu sebe i pretvaralo u znak herojstva. Religiozni aktivizam »izvan Crkve« bio je gotovo nezamisliv. Tako da mi danas imamo dosta pasivan laikat. Oni su odrasli kao sudjelovatelji vjerskog života ili liturgije, ali ne i kao inicijatori i kreatori.

Crkva je do jučer bila Znak: Transcendencije, pravde, ljubavi, solidarnosti i slobode. Svaki je svećenik bio znak, osobito onoj drugoj strani, a i onima u Crkvi, znak cijele Crkve. Svaki je označavao i papu i biskupa i župnika. Zar to nepoznavanje služba u Crkvi ne susrećemo svaki dan u našoj svakidašnjici, kod vjernika i nevjernika? Ne znači, niti bih htio reći, da Crkva i dalje neće biti znak Božji, ali isto tako će morati biti i više od znaka. *Paket* se sada *otvara* i traži se sadržaj znaka i »paketa«! Sva ta došadašnja situacija, naše jučer, više je ipak pogodovalo institucijskoj religioznosti nego osobnom doživljavanju u djelovanju. Još je nekako sustav uvažavao Instituciju. Pa kao da je jedna Institucija homogenizirala drugu Instituciju. Prenaglašena *osobnost nije nalazila mjesta*, nije joj se omogućavalo, ni u jednoj instituciji, jer bi mogla značiti nešto drugo od »blokovskog« značenja.

I iskustvo vjere imalo je također svoju specifičnost. Vanjska potisnutost religioznosti usmjerila je vjeru u unutarnjost, što je u konačnici jako koristilo vjeri. Ona se tako ukorjenjivala na pravom svojem mjestu: u srcu. S tog stajališta bilo je uvijek više vjernika nego se to moglo statistikom pokazati. Zapad nam je čak zavidio na toj »unutarnjosti« vjere. Možda je iz toga i buknila »nova vatra vjere« dublje i ozbiljnije u svim zemljama Istoka. Čak ju je mimoišla i sekularizacija. U nas se sekularizacija više primjećivala kod svećenstva nego kod Božjeg naroda. Istina, taj je religiozan doživlja vrlo često ostao na razini pučkosti. Zato je pučka religioznost bila dominantna u našoj Domovini.

Ipak, Jučer (= pedeset godina) prolazi. Mi iz njega izlazimo i u Novo vrijeme ulazimo. Mnogi to jučerašnje vrijeme nazivaju modernim vremenom. Ono je na svojem svršetku. Koincidiralo je sa socijalnim revolucijama, s industrijskom, tehnološkom, s fenomenom sekularizacije i socijalnih sloboda. O svemu tome valja voditi brigu, jer iz svega toga mi dolazimo i stupamo u Danas. Cijeli je svijet, svi mi smo u tome sudjelovali.³

---

³ Cf. C. Geffré, *La théologie au soir de la modernité*, u *Christianisme et Modernité*, Cerf, 1990., str. 189–210.

Danas...

Nema dvojbe, već danas možemo govoriti da smo zakoračili iz modernizma u postmodernizam. Izlazimo iz vremena »prosvjetiteljstva« i mita o bezgraničnom progresu i ulazimo u *time of troubles* koje je pod znakom raznih prijetnji, od nuklearnih do ekoloških, ideoloških, nacionalnih i etičkih... U krizi je humanizam i sam čovjek. Mnoga očekivanja, bilo na znanstvenom bilo na humanističkom, čak i na religioznom području, nisu se ispunila. Kao da se svijet prelomio ili iskočio iz svoje osovine. Porušila se svjetska bipolarnost. I sad se ne snalazi više niti Istok niti Zapad. Kao da je svijet bio stabiliziran na suparništvu neprijatelja. Sad, kad se jedan »neprijatelj« urušio, drugi se bez njega teško snalazi. Još nije pronađen model koji bi zamijenio dosadašnju konfrontaciju. Izlazi se iz utopije: racionalizma, zemaljskog raja, bezgrešnosti.

Ono što se može uočiti u ovo početno postmoderno vrijeme, s teološke strane, jest to da se Boga ili religiju više ne drži smetnjom čovjekova razvoja. Bog nije konkurent čovjeku. Boga se više u ime »razuma« ne negira, ali ga se na žalost ignorira. Ateističko je vrijeme prošlo, ali teško možemo ustvrditi da je teističko započelo. Ipak, mnoge naznake nam govore da se unutar nove svjetske konstelacije otvara područje »nove religioznosti«. Još se do jučer išlo prema lučenju svijeta i vjere (religije), danas se ide k odbacivanju dualizma Crkve (vjere) i svijeta. Kako ne postoje dva sukcesivna života, tako ne mogu biti niti dva »svijeta« (svijet i Crkva), dva »svemira« (svijet i politika). Svima je samo jedna budućnost, budućnost svijeta koji je objekt Božjeg obećanja.⁴ »Moderni« je svijet težio da se emancipira od religije, a »postmoderni« je označen fenomenom »povratka svetog«.⁵ Razlozi mogu biti raznovrsni, od »razloga milosti Božje« do reakcije na suhoparan racionalizam. U zemljama ex-socijalizma razlog može biti također politički, bilo da je nestala represivnost, bilo da je religioznost ovog trenutka postala »podobnost«. Dojučerašnja vanjska antireligioznost vrlo lagano bi sada mogla proizvesti vanjsko kršćanstvo. (Dogodilo se »Ivanovo krštenje«, sad bi se trebalo dogoditi i Isusovo!?).

Danas se mogu uočiti tri težnje kršćanstva i općenito religioznosti: porast »festivne religioznosti« (koja je nazočna u pučkoj religioznosti), naglašavanje fenomena osobnih karizmi i kontinuiran uspon religioznosti emocionalnog zajedništva. Svaka od ove tri težnje nastoji se na poseban način povezati s tradicijom, ali s velikom dozom dvoznačnosti⁶. Može se također uočiti *religiozni pluralizam*, unutarnji pluralizam unutar kršćanstva (katoličanstva) te *prezaglašeni individualizam*. Primjetna je prevelika individualizacija vjere, pa čak i vjerske istine, tako da neki već govore o »novom vjerovanju« što bi značilo »više vjerovanja«.

⁴ Cf. F. Ac'h, Identité chrétienne et identité politique, u *Lumière & Vie*, br. 116, str. 22.

⁵ Cf. J. Ladière, *Christianisme et Modernité*, Cerf, 1990., str. 22.

⁶ Cf. D. H. Léger, u *Id.* str. 306-307.

Uzrok toj pretjeranoj pluralizaciji i individualizaciji vjere nalazimo u zbivajima posljednjih godina: političke i osobne slobode. Pa i naš ulazak u pluralističko i slobodno društvo imat će očito i mora imati svoje posljedice i na vjerovanje, odnosno na Crkvu. Pod oba ova izraza (pluralizam i individualizam) ne treba gledati negativnost, dapače. Unutarnji pluralizam u Crkvi je njezino bogatstvo, a isto tako, bez slobodne osobe i osobnosti ne može se govoriti o pravoj vjeri i odgovornosti. Postavlja se pitanje kako zadržati to jučerašnje zajedništvo i povjerenje, a razvijati osobnu vjeru i individualnost. Na Zapadu se npr. opaža prevelika individualnost i nestaje zajedništvo, a u zemljama ex-socijalizma postojalo je zajedništvo, ali bez velike osobnosti i individualnosti unutar Crkve. Budućnost mora naći neku uravnoteženost zajedništva i osobnosti u Crkvi.

Zato bismo sadašnju situaciju mogli nazvati »*prijelaznim vremenom*«: jučerašnje vrijeme nazočno je (makar su se dogodile vanjske promjene) sa svim svojim modelima, o sutrašnjem se »mašta« ili se od njega stvara utopija. Izgleda da manjka i kritička prosudba prema jučer i realan odnos prema sutra (budućnosti). To prijelazno vrijeme je vrijeme *između vremena heroizma i vremena mesijanzma*.⁷ Niti je potpuno stvarno stanje heroizma niti vrijeme mesijanzma. Piere Michel uočava jedan paradoks Crkve u ex-socijalističkim zemljama: Crkva je ojačala i istodobno oslabila⁸. Taj isti paradoks uočljiv je i za religioznost: nazočna je svugdje i manje živa nego u vrijeme potlačenosti.

Je li naše kršćanstvo danas okrenuto prema trećem tisućljeću ili prema prošlom stoljeću? Iz odgovora na to pitanje moći će se naslutiti što trebamo navješćivati i nositi u budućnost. Koliko smo »iskoristili« vrijeme »katakomba« i vrijeme Drugoga vatikanskog sabora? U nekim gestama i ponašanjima izgleda kao da smo koraknuli »unatrag«, a ne »unaprijed«, nismo okrenuti mesijanski, nego povijesno. *Sad »vlada« povijest, a ne budućnost!*, iako je ono bitno što karakterizira kršćanstvo usmjerenost prema budućnosti, počevši od praštanja do uskrsnuća. Socijalistički odnos prema vjeri i Crkvi pomogao je u mnogočemu i vjeri i Crkvi. Oslobodio ju je od mnogih balasta, počevši od bogatstva do suvišnih obreda. K tome, dogodio se i Drugi vatikanski sabor koji je također »umio« (oprao) Crkvu i postavio je drukčije prema svijetu i vlasti. Sad se može negdje vidjeti da se vraćamo u pretkomunističko i pretkoncilsko vrijeme. Sporedne stvari postaju dominantne i glavno obilježje kršćanskog vjerovanja. (Povećao se broj blagoslovina, ali ne i intenzivnija duhovnost). Religiozni folklor može prikriti bitnost kršćanstva i nuditi krivi doživljaj vjere. Sad kad je počela sloboda, vraćamo se na neke »stvari« kojih smo se u socijalizmu odricali kao da ne pripadaju kršćanstvu i pokazujemo da se od njih nismo oslobodili. Zar da s promjenom politike (režima) mijenjamo i naš stav prema općem dobru, prema nemoćnima i potlačenima, prema siromaštvu...?

⁷ P. Michel, op. cit. str. 64.

⁸ Ibid. str. 81.

Stojimo li još danas na osnovnim vrednotama Evandjelja, bez obzira na to sviđale li se one ili ne sviđale »svijetu«? Biti u svijetu i ne biti od svijeta, biti blaga i ponizna srca! *Kršćanske vrednote vjere, nade i ljubavi* nosile su kršćanstvo kroz sve vjekove i sve sustave. Isto tako, sustavi koji nisu imali te božanske i ljudske vrednote sami su se urušili i nestali. Zar socijalizam komunističkog tipa nije pao iz unutarnjeg urušavanja. Njega nitko nije srušio, on se sam strovalio, jer se ispraznio vrednotama i duhom.

Današnje vrijeme je *vrijeme tranzicije* (prijelaza): izlazak iz jednog vremena i jednog sustava i ulazak u drugo vrijeme i drukčiji sustav. Zato je vrlo važno znati što treba iz prošlog iskustva ponijeti sa sobom u budućnost, a što ostaviti prošlosti. Živjelo se u jednom »rascijepljenom« svijetu, u dva svijeta, dvije vrste zajedništva koje su imale svoje različite vrednote, u svijetu sakralnom i profanom u svijetu naravnom i nadnaravnom, u svijetu bogova i svijetu ljudi. Zar već sada nije poziv kršćanstvu, vjeri, religiji (= vezanje) ova dva svijeta povezati? Jedan je svijet koji treba živjeti i u vjeri i u svjetovnosti. Svijetu treba vratiti spiritualnu vrijednost ili, drukčije rečeno, treba ga evangelizirati, tj. u kršćanstvu poučiti, uzdignuti, moralizirati...

Danas je započelo neko vanjsko »sjedinjavanje« dvaju rascijepljenih svjetova. Stari (rečeno pavlovski) još nije umro, a novi se još nije rodio. Jer vanjske promjene još ne znače i unutarnje. One unutarnje zbivaju se sporije i teže. U ovom smislu Crkva je trajni navjestitelj umiranja starog i rađanja novog. To je ono što nju čini otvorenom prema budućnosti, prema Sutra. U tom smislu Crkva je uvijek kritična prema Danas.

Sutra...

U kakvo Sutra ulazimo ne treba prorokovati, jer je ono već kao u klici nazočno danas i u svijetu i u ljudima. Znači, nije stvar nagađanja, nego analitičkog uviđanja. Osobito želimo ukazati na ono što trebamo prenijeti i navijestiti kao kršćani u budućnost. Naš navještaj za budućnost proistekao je očito iz našega iskustva Jučer i Danas.

Osnovna je poruka i vrijednost kršćanstva da Sutra zamijeni sve konfrontacije s ljubavlju i suživotom. Rađa se novi »*građanin svijeta*« koji će ući u treće ti-sućljeće čovječanstva: On će biti obilježen *dijalogom i pluralizmom*. I s jednim i drugim potrebno je već sada započeti, barem unutar našeg katoličanstva, unutar naše Crkve. Izlazimo iz monolitnog vremena i prelazimo u pluralni svijet. Vrlo je važno da se *nastavi kršćansko povjerenje, zajedništvo*. Jedno i drugo je u krizi, i jedno i drugo svijet želi i moli. Sada postoji određena neuravnoteženost između zajedništva i osobnosti, budući da se jedno ili drugo naglašava ili gasi, a potrebno nam je i jedno i drugo. Samo kršćanstvo može ponuditi tu uravnoteženost. Ono je odgovorno *spašavanju i zajednice i osobe*. Velika je opasnost u prenaplašenom

individualiziranju, čak u vjerovanju.⁹ Time se relativizira i vjera i vrijednost, a od relativnog se ne može stabilno živjeti.

Koliko god smo opterećeni neiživljenom slobodom u prošlosti, ipak moramo biti okrenuti prema budućnosti što je moguće manje opterećeni. Novo vrlo brzo prekrije prošlo, a to *novo* treba živjeti sadržajno. Kršćanstvo treba ponuditi sadržaj budućnosti. Zato *religioznost i »seli« iz vanjštine u nutrinu*. Opasnost je da time ne izgubi vanjski dinamizam i etičnost. Treba misliti kako će se u tom premještanju iz vanjštine u nutrinu snaći populističko vjerovanje i prakticiranje. Potrebno je ne izgubiti tu izvanjskost, ali je potrebno ponuditi i unutarnju hranu.

Iz pretjeranog racionalizma ide se u pretjerani iracionalizam. Razni *ezoterizmi* kličaju na našem tlu i unutar naših kršćanskih zajednica. Prema tome, kršćanstvo i katoličanstvo mora *navješćivati razumnost* sa svim uvažavanjem emocija i »sentimenata« u vjerovanju. Time će kršćanstvo spasiti sebe i ljudski rod da ne odluta u mračna vremena koja mogu dugo »vladati« ljudskim rodom.¹⁰ Treba se čuvati da teologija ne postane teozofija, i to već isprobanim kršćanskim iskustvom mistika. *Kapital trijeznosti* u vjerovanju koji smo stekli tijekom socijalizma ne bismo trebali napustiti. – Trijezno navješćivati i živjeti, a ne podilaziti »svijetu«. Uz sve poštivanje svjetovnosti ipak je kršćanstvo različito i uzvišenije. Ono čovjeka zove na više, poziva ga da postane živa slika živoga Boga. Znači, treba biti navjestitelj zdravog vjerovanja. To ne znači radikaliziranje vjerovanja, nego oplemenjivanje ljudskog roda. Zar ne čeznemo svi za »civilizacijom ljubavi« (Papa Ivan Pavao II.).

Kršćanstvo je pozvano da u ime svojeg Vjerovanja i u ime svoje osnove živi i navješćuje ljubav kakvu je živio i navještao Isus Krist. To je ljubav *AGAPE* koja oplemenjuje i uzdiže svjetovnost i svjetovnu ljubav (eros). Ona doziva »odlutačlog sina modernizma da se vrati očinskom domu«. Agape je ljubav koju navješćuje jedino Isus i kršćanstvo. Ona ne poništava »svjetsku ljubav« (eros) nego je nadmašuje i omogućuje da se prijeđe iz vremena konfrontacije u vrijeme dijaloga, iz vremena sukoba u vrijeme »civilizacije ljubavi«. Da bismo je bolje uočili i živjeli, pokušajmo usporediti svjetovnu ljubav (eros) i kršćansku ljubav (agape).¹¹

Svjetovna ljubav (eros) ljubi ljubivo, snažnije ljubi ono što je uzvišenije; ljubi dobro jer je dobro. *Kršćanska ljubav (agape)* ljubi i ono što se dosad nije ljubilo; ljubi osobu koja nije dostojna ljubavi prema kriteriju svjetovne ljubavi, u ljubljenoj otkriva i stvara vrijednosti koje dotad nije imao.

Svjetovna ljubav (eros) motivirana je i razumna. Ona traži da zna desnica što radi ljevica. Svega se sjeća. *Kršćanska ljubav (agape)* prelazi preko dobrote, lju-

⁹ W. C. Roof, »The New Voluntarism in American Religion«, CISR, Tübingen, 1987.

¹⁰ Cf. R. Abellio, *La fin de l'ésotérisme*, Paris, Flammarion, 1973.

¹¹ Cf. G. Eschbach, Jean Tauler *La naissance de Dieu en toi*, O. E. I. L., Paris, 1986., str. 249–253.

bi bez računa i mjere. Tamo je gdje se ne bi očekivalo da bude. Daje plaću i radniku posljednjeg trenutka. Ona je nelogična, skandalozna, ali milosna.

Svjetovna ljubav (eros) je bogata, izbjegava bijedu, uklanja se od nečistoće, uzvisuje se. Uzdiže se od relativnog prema apsolutnom, od stvari prema duhu, od svijeta prema Bogu. *Kršćanska ljubav (agape)* ponizuje se, kompromitira, spušta, prlja ruke. Apsolutni uzima tijelo i nastanjuje se među ljudima; prihvaća nečisto da ga spasi.

Svjetovna ljubav (eros) je izbirljiva. Teži za slavom i priznanjem. *Kršćanska ljubav (agape)* je gola i ima samo jednu haljinu da zaogrne golotinju. Ona pruža prazne ruke, prosi milosrđe.

Svjetovna ljubav (eros) je snažna, osjeća se dobro u svojoj koži, ima povjerenje u sebe, povezana je sa svim što je moćno. *Kršćanska ljubav (agape)* je bolesna bolešću svijeta. U njoj je sva bolest i slabost svijeta.

Svjetovna ljubav (eros) gradi grad jednakosti, pravi planove nad planovima, sve predviđa, sve materijalizira, osigurava se od svega što bi joj moglo stvoriti neugodnosti. *Kršćanska ljubav (agape)* ljubi bližnjega, bratska je, slobodna, nema straha.

Svjetovna ljubav (eros) sretna je što je pozvana za stôl sličnima sebi. Ne podnosi različitost. *Kršćanska ljubav (agape)* ljubi drugoga jer je drugi, pomaže drugome da bude drugi i drukčiji, podupire ga u vlastitoj posebnosti, ispunjena je različitošću.

Svjetovna ljubav (eros) je centripetalna, vrti se sama oko sebe, bori se da stekne pravi »ja«, bori se za svoj kontinuitet i besmrtnost. *Kršćanska ljubav (agape)* je centrifugalna, ekscentrična, ne boji se izgubiti svoj život, spremna je umrijeti.

Svjetovna ljubav (eros) je gorda. Opraštanje joj je nezamislivo, osim ako za boravi. Grešnika prihvaća samo ako ga vrati u stanje prije grijeha. *Kršćanska ljubav (agape)* najprije oprašta, prelazi preko pogrešaka i stvara novo stanje, omogućuje novo rađanje.

Svjetovna ljubav (eros) trajno nastoji na životu, a žanje smrt. *Kršćanska ljubav (agape)* neprestano umire i živi život. Ona je razapeta ljubav, uskrsavajuća ljubav, u svakom svojem činu slavi uskrsnuće. Živi, umire i uskrisuje s Kristom.

Iz ove usporedbe možemo jasno vidjeti logiku i vrednovanje svijeta (kad se uzme najpozitivnije) i kršćanstva. *Agape* je najopipljivija i najsnažnija objava Božje nazočnosti, transcendentnosti. Ona je Božja nazočnost u svijetu. Kršćanstvo svojim životom trajno poziva svijet na Boga koji je oslonac cijele prošlosti, sadašnjosti, budućnosti i svih vrednota (P. Tillich).

Netko reče da iz modernizma izlazimo bolesni: čovjek, zemlja, zrak i voda. I svemu tome krivac je čovjek i njegov egoizam. Ova kozmička bolest bacila je mnoge u beznađe i nepovjerenje prema čovjeku i svim njegovim zahvatima. Zato niču pokreti s apokaliptičkim težnjama i negativnim pristupom prema svemu.

Gotovo u svemu gledaju nazočnost vruga i zla. (Takvih stavova ima i unutar katoličkih duhovnih pokreta).

U takvoj situaciji potrebno je ponovno *vratiti svijest* o osnovnoj kršćanskoj istini: o *utjelovljenju božanske osobe, Isusa*. Kroz njega progovara božanski odnos prema svemiru, čovjeku, budućnosti. Utjelovljenje je oslon ljudskom nadanju i pozitivnom odnosu prema svijetu. Svijet je objekt Božje ljubavi, a ne objekt prokletstva. Isto tako je Trojedini Bog temelj kršćanskog jedinstva i zajedništva. *Pluralizam nije politički trend nego božanski sadržaj*. Trojstvo je »model« i za osobu i osobna prava i slobode. Ova ista božanska stvarnost je model za komunitarnost i personalnost (zajedništvo i osobnost). U njemu je oslon i raznim karizmama i različitim zajednicama, ali uvijek u jednom Bogu koji je Ljubav. Znači, osnovna i trajna istina koju *treba navješćivati i živjeti jest Trojedini Bog ljubavi*. U tom smislu kršćanstvo treba *otvarati* i naviještati pozitivnu *nadu* u budućnost. Zato smo mi sad u Hrvatskoj u vremenu prelaska iz »heroizma« u vrijeme »mesijanizma«. Značajka ovog posljednjeg je da vrlo lagano skrene u utopizam i nestvarnost.

Kršćanska vjera u Utjelovljenje (Isus utjelovljena božanska osoba) i u Trojstvo osnova je cijele zapadne kulture: i demokracije i pluralizma, i personalizma i zajedništva.¹² Zato ponovno treba »oživjeti« i *navijestiti dogmu Trojstva* kao temelj i vrhunac iz kojeg čovječanstvo izvire i prema čemu je usmjereno. Potrebno je shvatiti da jednota i pluralizam nisu sociološko politički trendovi nego teološko-filozofska struktura čovjeka i društva.

Neki povijesno-društveno-politički prevrati senzibiliziraju Crkvu da se vrati na neke »drijemajuće« istine unutar svojeg Pologa. Čini mi se da prošlo vrijeme nismo teološki iskoristili, pa neka nam to bude pouka da se drukčije postavimo prema budućem vremenu i zbivanju. Kao što kršćanstvo nije vjera samo prošlosti nego i budućnosti, tako i teologija mora biti okrenuta budućnosti.

Kršćanska poruka i teologija za sutra moraju biti trajno *adventske*. Ide se u susret Bogu i Bog ide u susret čovjeku. *Nada* mora prožimati sve nove i rađajuće pothvate, i to nada kao Božja danost više nego nada kao psihološka specifičnost. Ta božanska nada koja ja u nama dat će poseban pečat i kakvoću sadašnjosti i nosit će sigurno u budućnost. Čovjek izlazi iz modernizma s dosta reduciranom nadom, zato se i vraća više u prošlost nego što se otvara budućnosti. U manjku je *vertikalna nada* koja teži prema gore, dok *horizontalna nada* teži samo naprijed. Prva je teološka nada, a druga je psihološko-sociološka¹³. Vertikalna nada nikad ne vodi u utopiju, jer se oslanja na Boga i želi ići Božjim putem. Ona oslobađa od svih »duhovnih alkemija«, tj. od pasivnog stajanja na istom mjestu i očekiva-

---

¹² Cf. D. de Rougemont, *Zapadna pustolovina čovjeka*, prijevod, Književne novine, Beograd, 1983.

¹³ Cf. F. Dumont, *Préalables à une théologie de l'espérance*, u *L'espérance chrétienne dans un monde sécularisé*, Fides, Montréal, 1972., str. 12-17.

nja promjena i čudesa. Vertikalna nada (teološka nada) vjeruje da zajedno s Bogom sama stvara čudesa. Čudesâ ima u svojem srcu i svojim rukama. Nada je otvorenost Bogu i njegovu djelovanju u čovjeku i svijetu. Hranjena je uvijek vjermom i ljubavlju koje je oslobađaju od utopije.

Zato se kršćanska vjera, nada i ljubav ne gube u utopiji, nego nalaze svoje uporište u biblijskim likovima, počevši od Abrahama, preko Mojsija, Joba do vrhunskog ispunjenja u Isusu Kristu. Iz njih se programira budućnost u kojoj će biti Bog. »Onaj koji shvaća kuda vodi *hipoteza* ljubavi prema neprijatelju i koji je provodi u praksu veći je preokretač od svih drugih. Onaj koji primjenjuje logiku paradoksa Blaženstva ulazi u spoznaju Kraljevstva, u njegovu bitnu tajnu te ponovno pronalazi život i otkriva stvarnost.«¹⁴ Zar s pravom ne možemo ustvrditi da je ono što nose vjera, nada i ljubav baš ono bitno što treba prenijeti u postmodernom vrijeme i na njima graditi *civilizaciju* (i Hrvatsku) *ljubavi*. To očekuju ljudi i naše vrijeme od kršćana, jer je ovog trenutka načeta i vjera i nada i ljubav. One su bile hrana i snaga u vrijeme »katakomba«, moćne su da to budu i na slobodi.

Zaključak

U svijetu su se dogodile mnoge promjene, počevši od antropoloških, socijalnih i političkih, do religioznih. Prošlo se kroz vrijeme racionalizma, komunizma, sekularizma, stvarnog i nestvarnog socijalizma. Srušila se svjetska ravnoteža Istoka i Zapada koja je počivala na suprotstavljanju i neprijateljstvu. U nas se izašlo iz »katakomba« i zakoraknulo u »slobodu«. Nasljednici smo i socijalizma i zakoračili smo u kapitalizam. Sad smo u stanju ni tamo ni amo, niti u socijalizmu niti u kapitalizmu, dapače, inficirani i jednim i drugim.

Završilo je moderno vrijeme i ulazimo u postmodernizam. Potrebno nam je ne zaboraviti pozitivna iskustva koja smo stekli u socijalizmu. Pa, kao što je cijelo kršćanstvo obilježeno zajedništvom »braće i sestara koji se ljube«, tako bi trebala i naša budućnost biti oslonjena na one vrijednosti vjere koje su izdržale katakombe. Potrebno je ostati sa siromasima, s potlačenima, s onima koji nisu na vlasti. Oni su mjesto Blaženstava. Kao što je kršćanstvo granično između »zemlje i neba«, tako su i njegov interes i život s »graničarima«. Stari sustav pročistio nas je i u vjeri i u životu. Trebali bismo ostati vjerni tom iskustvu i »čistoći«. Bili smo »bez vlasti«, ali prepoznavali smo se kao braća i sestre.

Imamo i negativna iskustva. Crkva nam se pod prisilom »razdijelila« na kleričku i laičku, previše se monizirala, ispraznila od pluralizma i time postala više apologetska a manje različita u unutarnjem bogatstvu i jedinstvu. Sad moramo

¹⁴ Michel Demaison, *Les sentiers de l'utopie chrétienne*, Concilium, 59 (1970.) 44.

razbuditi unutarnji pluralizam (razni redovi i karizme koji su se bili izjednačili) i radi unutarnje potrebe, a i radi pluralnog društva. Treba obnoviti pluralizam, ali ne po modelu prošlih vremena, nego po zovu budućnosti. (Na žalost, obnavljaju se stari modeli, a ne stvaraju se novi!)

Buduće vrijeme traži od kršćanstva da napravi sintezu razuma (u koji se posumnjalo) i ljubavi (koje je uvijek manjkalo). Time će kršćanstvo (katoličanstvo) spasiti vjekovnu trijeznost i probuditi duhovnost. Pa, kao što kršćanstvo nije podilazilo starom sustavu, tako se sada ne smije udružiti s novim svijetom (kapitalističkim), niti s novim režimom. Ono mora biti znak i sadržaj Transcendencije (Boga) koji je u nama. Time će izbjeći površinsko i folklorno.

Srž kršćanskog vjerovanja i ispovijedanja jest Ljubav (Agape). To je ono čega je svijet najviše gladan i što prepoznaje. Sama »svjetovna ljubav« (eros) nije snažna učiniti svjetsku ravnotežu i stvoriti pomirenje. Pomirenje može stvoriti samo Agape – ljubav bez računa i mjere. Tko će to dati i naviještati svijetu, ako ne kršćanstvo koje je religija ljubavi?

Summary

BASIC VALUES OF CHRISTIAN MESSAGE IN THE MODERN (POSTMODERN) CROATIAN SOCIETY

Many changes occurred in the world, starting with anthropological, through social and political to religious.

We went out, or even escaped from »the catacombs« and entered into democracy. So we have the heritage of socialism on one side, and a step toward capitalism on the other. At the moment we are in a state of transition.

The modern time is also over and the postmodern is here. We must not forget some positive experiences of socialism that we got from and be aware of christian values that survived during the time of »catacombs«: internal faith, fraternal love and frankness toward the future. The old system purified the Christians in Faith and Life. They were without »power«, but they recognised each other as brothers and sisters. But we also have negative consequences, such as dropping a habit of pluralism. Even within the Church pluralism disappeared and distinguished charismas are not recognizable any more.

The pith of christian faith and confession is LOVE (Agape) recognized by the world that exhibit the greatest hunger for it.

»Profane love« (Eros) is not strong enough to perform world-wide equilibrium and create reconciliation. Only AGAPE can do it i.e. LOVE without count and rate.

Therefore we need to preserve the unity from the past system and open the future toward pluralism and personal values.